

**МАЛИНОВСЬКИЙ БОРИС МИКОЛАЙОВИЧ – ВЕТЕРАН,
РОЗРОБНИК ОБЧИСЛЮВАЛЬНОЇ ТЕХНІКИ, ІСТОРИК ТА
ПОПУЛЯРИЗАТОР НАУКИ.
НА ЧЕСТЬ 100-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ**

Жабін С.О.

*Інститут досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки
ім. Г.М. Доброва НАН України, м. Київ, к.і.н., с.н.с., zh_s@ukr.net*

Борис Миколайович Малиновський народився 24 серпня 1921 р. в сім'ї вчителів в місті Лух (РФ). У 1939 р. закінчив середню школу в місті Іваново й цього ж року був призваний до армії. У роки Великої Вітчизняної війни пройшов шлях від рядового артилериста до командира батареї, брав участь у боях на 9 фронтах: Північному, Ленінградському, Західному, Північно-Західному, Центральному, 1-му Білоруському і 3-му Прибалтійському. У спогадах підкреслював, що радянська артилерія несла значні втрати протягом війни, кожен обстріл та арт-дуель могли бути останніми. Були дні, коли навколо бачив тільки сліди снарядів і обрубки лісу. Був двічі поранений. Якось побачив свіжу могилу німця з точною датою свого народження, що його дуже вразило. Нагороджений 5 орденами: "Червона зірка", Вітчизняної війни I та II ступеня, "За бойові заслуги", "За оборону Москви", "За перемогу над Німеччиною" [1, с. 214–218; 2; 3, с. 451]. На війні втратив брата Лева, якого вважав більш здібним та талановитим за себе (особисте повідомлення автору від Б.М. Малиновського). Через багато років збирав та систематизував інформацію про бойових товаришів та полк.

У кількох інтерв'ю та спогадах Б.М. Малиновський згадував, що після війни мав підірване здоров'я (боліло серце, пізніше переніс інфаркти). Кінець війни зустрів у Фінляндії, в лікарні, куди втретє потрапив через хворобу, а не поранення. Після курсу зі зміцнення нервової системи здоров'я поступово відновилося.

У 1950 р. Б.М. Малиновський закінчив Іванівський енергетичний інститут і вступив до аспірантури Інституту електротехніки АН УРСР (м. Київ). Під час підготовки дисертації познайомився з С.О. Лебедевим, хоча він не був офіційним науковим керівником, проте допоміг з визначенням теми та запропонував провести перше наукове дослідження на "МЭСМ" (російською мовою – "Малая электронная счетная машина МЭСМ") – визначення можливостей ферит-діодних елементів. У 1953 р. Б.М. Малиновський захистив кандидатську дисертацію, докторський ступень йому було присвоєно у 1964 р. за сукупністю проведених робіт з розробки і застосування управляючої машини широкого призначення УМШП "Дніпро". В.М. Глушков підкреслював на захисті вирішальну роль Б.М. Малиновського.

У 1958 р В.М. Глушковым була висунута ідея про створення універсальної управляючої машини на всесоюзній конференції в Києві, причому замість величезної лампової вирішили створити машину на нових напівпровідникових елементах, щоб зробити її транспортабельною, з високою надійністю. Б.М. Малиновський став головним конструктором ЕОМ (електронна обчислювальна машина) – комп'ютера "Дніпро", а В.М. Глушков – науковим керівником. У липні 1961 р. комп'ютер "Дніпро" був запущений в серію. Водночас з розробкою комп'ютера з ініціативи кібернетиків в Києві будувався завод обчислювальних і управляючих машини ВУМ – (пізніше "Електронмаш"), куди були відряджені співробітники СКБ Інституту кібернетики для розвитку технологічного потенціалу. Саме в 1960-х у зв'язку з комп'ютерами "Дніпро" і "МИР" можна пов'язати появу галузі виробництва засобів обчислювальної техніки в Україні – цехи заводів радіоприладів реорганізуються в нові заводи. Комп'ютер "Дніпро" з'явився одночасно з американською RW-300 в 1961 р, що повністю ліквідувало розрив із США [3].

З 1962 по 1967 рр. Б.М. Малиновський – ініціатор і керівник робіт зі створення низки піонерських цифрових управляючих систем на базі управляючої машини широкого призначення "Дніпро" у промисловості, енергетиці, унікальному фізичному експерименті тощо [2]. У 1967 – 1973 рр. керував розробками першої в Україні міні-ЕОМ "М-180" для систем автоматизації наукового лабораторного експерименту. Був головою Ради з автоматизації наукових досліджень при Президії АН УРСР (1970–1979 рр.), яку було утворено Постановою Президії АН УРСР №398 від 17.12.1970. Рада поділялася на 3 секції (технічна, математична, медико-біологічна). За час її діяльності автоматизація досліджень була поширена на сотні наукових досліджень і використано 3,3 млн крб. Робота Ради була високо оцінена Президією [1, с. 153–155]. У 1969 р. Б.М. Малиновського було обрано членом-кореспондентом АН УРСР. В 1973–1986 рр. Б.М. Малиновський брав участь у розробках перших мікро ЕОМ ("Електроніка С5", "Нейрон" та ін.), а також сигнальних процесорів для наземних та бортових систем зв'язку нового покоління [3, с. 451].

Б.М. Малиновський став істориком обчислювальної техніки у 1986 р., коли проходив тривалий курс лікування від інфаркту. Протягом понад 100 днів, щоб відволіктись від думок про хворобу, згадував та записував спогади про війну та роботу в Інституті кібернетики [4, с. 410–419].

Найважливішим внеском в історію ІТ Б.М. Малиновського були дослідження історії створення "МЭСМ", біографія та наукові результати піонера радянської кібернетики В.М. Глушкова. У випадковій бесіді з журналістом В.П. Красніковим Б.М. Малиновський отримав записи бесід з В.М. Глушковым початку 1970-х рр. З особистих причин журналіст не зміг обробити їх. Дружина В.М. Глушкова Валентина Михайлівна надала передсмертні аудіо-записи вченого ("9 днів": 3–11 січня 1982 р.). Б.М. Малиновський майстерно доповнив розповіді В.М. Глушкова спогадами

його київських (В.С. Михалевич, В.І. Скурихін, А.О. Морозов, Ю.В. Капітонова, О.А. Летичевський, А.О. Стогній, Т.П. Мар'янович та ін.) та московських (А.І. Кітов, Ю.А. Антіпов, І.А. Данильченко, Ю.О. Міхеєв та ін.) колег [5, с. 17]. Відкрив світові багато в основному закритих (і тому маловідомих) розробок уродженців України: М.П. Брусенцова (1958 р. перший і єдиний в світі трійчастий комп'ютер "Сетунь"), М.О. Карцева (комп'ютери та системи, де вперше були реалізовані концепції багатформатної векторної структури та повністю паралельної обчислювальної системи, що дало змогу швидко вирішувати найскладніші задачі) та І.Я. Акушського – основоположника нетрадиційної арифметики, яка базується на системі обчислення в залишках. Комп'ютер на її основі виконував в 1960 р. більше 1 млн. операцій в секунду – на той час це був світовий рекорд швидкості обчислень.

Починаючи з 1960-х рр. проектування і багатосерійне виробництво комп'ютерів для керування технологічними процесами й енергетичними об'єктами здійснювалося в Северодонецькому "Імпульсі" (вироблено понад 20 тис. машин). Переважна більшість керуючих систем промислового призначення в СРСР були розроблені за участю "Імпульсу".

Б.М. Малиновський зробив доступними широкому загалу невідомі розробки зі створення комп'ютерів для систем військового призначення. У київському НВО "Квант" і київському НДІ "Гідроприладів" у 1960-1970-х роках був розроблений ряд унікальних радіоелектронних, зокрема гідроакустичних, систем з використанням комп'ютерів, що забезпечили високий технічний рівень засобів навігації, виявлення, цілевказівки, керування на надводних і підводних, зокрема атомних кораблях ВМФ СРСР. Тісне співробітництво харківського НВО "Хартрон", виробничого об'єднання "Київський радіозавод" і дніпропетровського "Южмаш" дозволило розробити і здійснити серійний випуск чотирьох поколінь ракетних комплексів з бортовими комп'ютерами, що забезпечили стратегічний паритет зі США. Київське НВО "Кристал" у 1960-1970-х рр. виробляло перші у СРСР та Європі великі інтегральні схеми для калькуляторів та іншої техніки. В Україні випускали біля половини напівпровідникової продукції в СРСР [6].

Дуже важливий внесок зробив Б.М. Малиновський в дослідження історії "МЭСМ": було засновано кімнату-музей історії розвитку інформаційних технологій в Україні (спочатку присвячено "МЭСМ") та Благодійний фонд історії та розвитку комп'ютерної науки та техніки в Київському будинку вчених. 20–22 березня 1990 р. у Києві був проведений семінар "Актуальні питання економіки підприємств інформаційно-обчислювального призначення", учасники якого підписали звернення до Б.Є. Патона про створення музею та фонду. Президент НАН України підтримав, проте розпад СРСР затримав процес [1, с. 190–195]. У 1998 р. розробив і створив перший тримовний (українська, англійська, російська) портал з історії створення комп'ютерної техніки в Україні. За матеріалами сайту були опубліковані статті та книги [7].

В Будинку вчених вже кілька років виконувався проект "Інтелект" (Особисте повідомлення автору від дочки Б.М. Малиновського В.Б. Бігдан), в рамках якого школярі знайомилися з історією "МЭСМ". Були підготовлені матеріали та стенди про комп'ютер, а також отримано запчастини машини. Експозиція викликала інтерес навіть у зарубіжних вчених, які також допомагали. Сьогодні музей приймає невеликі групи (10-15 людей).

У 1994 р. Б.М. Малиновський організував Амосівський клуб, який спочатку називався "Зустрічі по п'ятницях" та "По п'ятницям на Володимирській". За його ініціативи збиралася о 16 годині група вчених, до яких був запрошений і 80-річний М.М. Амосов. Учасники Клубу не ставили завданням зібрати в Клуб тільки членів Академії. І все ж поява в числі учасників Клубу М.М. Амосова та інших відомих вчених (П.П. Толочко, Д.В. Затонського, Ю.О. Митропольського, М.В. Новікова, В.С. Королюка, О.О. Созінова, О.В. Палагіна, В.Г. Ніколаєва та ін.) зіграла ключову роль і дозволила залучати до будинку будь-яких гостей. Оскільки на початку 1990-х рр. соціально-політичний стан в Україні був не дуже зрозумілим, на зустрічі запрошувалися гості, які могли пояснити ситуацію. Це й було первинною метою Клубу. В гостях за 10 років в Клубі побували: Л.Д. Кучма, Л.М. Кравчук, В.А. Ющенко, О.О. Мороз, Є.Г. Марчук, В.М. Пінзенек, Н.М. Вітренко, Ю.В. Тимошенко, О.О. Омельченко, П.М. Симоненко, М.М. Горинь, представники української діаспори, посли Великобританії, Норвегії, Росії, Німеччини, Канади, Польщі, Білорусії, багато вчених: П.П. Толочко, П.Г. Костюк, В.С. Королюк, Д.В. Затонський, В.М. Геєць, М.В. Попович, Ю.Н. Пахомов, В.П. Семиноженко, М.З. Згуровський. Десять разів виступав М.М. Амосов: три рази – як тренуватися, щоб продовжити життя; про ідеологію для України; про світовий розум; про результати соціологічного опитування (було отримано 10 тисяч відповідей). На десятилітті Клубу виступив Б.Є. Патон, який всі роки цікавився діяльністю Клубу. За перші 10 років в Клубі відбулися понад 150 зустрічей. Зараз їх кількість зросла до кількох сотень. В останні роки гостями були ряд вчених з інститутів соціологічного профілю, космонавти та ін. Спочатку в Клубі було 26 вчених, половина з них – члени Академії, інші - доктори і кандидати наук. В даний час кількісний склад Клубу залишився колишнім, хоча майже половина перших членів Клубу пішли з життя (зокрема М.М. Амосов [1, с. 318–324; 8, с. 8–13]).

Б.М. Малиновський опублікував понад 200 наукових праць, серед яких 12 монографій, підготував 10 докторів і понад 40 кандидатів наук. В останні роки писав про історію обчислювальної техніки та свої спогади ветерана Війни.

Б.М. Малиновський помер 13 листопада 2019 р. на 99 році життя.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Малиновский Б.Н. "Документальная трилогия. Памятники нашей молодости. Друзья, которых я не увижу. Глазами ветерана." ТОВ "Видавництво "Горобець", 2011. -336 с.

2. Малиновський Борис Миколайович (1921-2019)/музей Історії розвитку інформаційних технологій в Україні [URL] – Режим доступу: http://www.icfcst.kiev.ua/MUSEUM/Malinovsky_u.html

3. RW 300 Thompson Ramo Wooldridge Computers Company Model RW 300 MANUFACTURER Thompson Ramo Wooldridge Computers Company [URL]

4. Малиновский Б.Н. История вычислительной техники в лицах / Б.Н. Малиновский – К.: Фирма "КИТ", ПТОО "А.С.К.", 1995. – 384 с. 5. Малиновский Б.Н. Академик В. Глушков. Страницы жизни и творчества. — К: Наукова думка, 1993. — 140 с.

6. Малиновский Б.Н. Очерки по истории компьютерной техники в Украине / Б.Н. Малиновский. – К. Феникс, 1998. – 452 с.

7. Музей Історії розвитку інформаційних технологій в Україні [URL] – Режим доступу: http://www.icfcst.kiev.ua/MUSEUM/chBooks_u.html

8. Жизнь –это дни, которые запоминаются... Клуб имени Н.М. Амосова при Киевском Доме ученых НАНУ: 1994–2014. – К.:Трэвелбук, 2015. – 192 с.

Оригінал на http://www.icfcst.kiev.ua/MUSEUM/MALINOVSKY/TXT/Zh_Malinovsky_u.pdf